

УДК 351.85:008:001.8(477)

<https://doi.org/10.62664/cpa.2025.02.29>

Руслан ПАНАСЮК,

доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування,
заступник начальника Івано-Франківського обласного госпіталю
з медичної частини – начальник частини в/ч А4441

ORCID ID <https://orcid.org/0009-0005-4094-3681>

Вікторія СЕМІГІНА,

здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ORCID ID <https://orcid.org/0009-0007-4234-8477>

(© ПАНАСЮК Р., СЕМІГІНА В., 2025)

РОЛЬ КУЛЬТУРНОГО ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

У статті досліджено роль культурного та інтелектуального потенціалу як системоутворювальних чинників державного розвитку в умовах глобальної трансформації та війни. Обґрунтовано, що гуманітарний і знаннєвий ресурси виступають фундаментом державної стійкості, національної ідентичності, безпеки й модернізаційної динаміки суспільства. Здійснено аналіз еволюції уявлень про культурний і інтелектуальний капітал у вітчизняній науковій думці, розкрито їх місце в системі публічного управління. Особливу увагу приділено впливу радянської парадигми на процес формування інституційно-організаційного середовища інтелектуальної діяльності в Україні та сучасним тенденціям інтеграції гуманітарного потенціалу в національну політику безпеки.

Показано, що у воєнних умовах культура і знання трансформуються з гуманітарної сфери в стратегічний ресурс державного виживання, мобілізації й відновлення. Культурний капітал визначено як основу колективної ідентичності, морального опору та соціальної консолідації, а інтелектуальний, як когнітивну і технологічну базу інноваційного управління, адаптації й відтворення державної спроможності.

Доведено, що їх взаємодія формує гуманітарну безпеку, інформаційну стійкість і стратегічну компетентність сучасної держави. У статті обґрунтовано потребу інституціоналізації культурного та інтелектуального капіталу в стратегіях національної безпеки, відбудови й сталого розвитку. Визначено ключові напрямки державної політики: підтримка освіти, науки, культури, інноваційної діяльності, розвиток цифрової освіти, охорона культурної спадщини, стимулювання повернення інтелектуальних кадрів і створення фондів підтримки гуманітарних ініціатив.

Результати дослідження підтверджують, що синергія культурного й інтелектуального потенціалу є потрібною умовою формування «держави знань і культури» моделі публічного управління, зорієнтованої на знання, цінності, інновації та суспільну стійкість.

Ключові слова: *культурний капітал, інтелектуальний потенціал, державне управління, гуманітарна безпека, національна ідентичність, інноваційний розвиток, повоєнне відновлення.*

Ruslan PANASIUK,

Doctor of Philosophy (PhD) in Public Management and Administration,

Deputy Head of the Hospital for Medical Services –

Head of the Unit, Military Unit A4441

ORCID ID <https://orcid.org/0009-0005-4094-3681>

Viktoriia SEMIHINA,

Master's degree student (second-cycle higher education)
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

ORCID ID <https://orcid.org/0009-0007-4234-8477>

(© PANASIUK R., SEMIHINA V., 2025)

THE ROLE OF CULTURAL AND INTELLECTUAL POTENTIAL IN THE DEVELOPMENT OF A MODERN STATE

The article explores the role of cultural and intellectual potential as system-forming factors of state development in the context of global transformation and war. It is substantiated that humanitarian and knowledge resources are the foundation of state stability, national identity, security and modernization dynamics of society. The evolution of ideas about cultural and intellectual capital in domestic scientific thought is analyzed, and their place in the public administration system is revealed. Particular attention is paid to the influence of the Soviet paradigm on the process of forming the institutional and organizational environment of intellectual activity in Ukraine and to modern trends in the integration of humanitarian potential into national security policy.

It is shown that in wartime conditions, culture and knowledge are transformed from the humanitarian sphere into a strategic resource of state survival, mobilization and restoration. Cultural capital is defined as the basis of collective identity, moral resistance and social consolidation, and intellectual capital as the cognitive and technological basis of innovative management, adaptation and reproduction of state capacity.

It is proven that their interaction forms humanitarian security, informational stability and strategic competence of the modern state.

The work substantiates the need for institutionalization of cultural and intellectual capital in national security, reconstruction and sustainable development strategies. Key areas of state policy are identified: support for education, science, culture, innovation, development of digital education,

protection of cultural heritage, stimulation of the return of intellectual personnel and creation of funds to support humanitarian initiatives.

The results of the study confirm that the synergy of cultural and intellectual potential is a necessary condition for the formation of a «state of knowledge» and culture model of public administration, oriented towards knowledge, values, innovation and social stability.

***Key words:** cultural capital, intellectual potential, public administration, humanitarian security, national identity, innovative development, post-war recovery.*

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси, що охоплюють українське суспільство, актуалізують потребу переосмислення ролі культурного та інтелектуального потенціалу в системі державного управління. Гуманітарний вимір розвитку набуває особливого значення для забезпечення національної єдності, формування ціннісних орієнтирів громадян, підвищення інституційної спроможності держави та зміцнення її позицій у міжнародному середовищі. У сучасній теорії публічного управління дедалі більше уваги надається не лише економічним чи адміністративним ресурсам, а й нематеріальним чинникам розвитку, зокрема культурному, освітньому, інтелектуальному капіталу, що визначають якість державної політики, ефективність управлінських рішень та здатність держави до інноваційного оновлення.

Актуальність проблеми зумовлюється потребою переходу від декларативного визнання значення культури та інтелекту до створення дієвих управлінських механізмів розвитку цих сфер. Потребує наукового осмислення питання інтеграції культурного й інтелектуального потенціалу до стратегічного управління державою, формування міжвідомчої координації, удосконалення нормативно-правового забезпечення та інституційної спроможності органів публічної влади. У сучасних умовах

війни та відновлення національної економіки зазначене набуває особливої ваги, оскільки культурна й інтелектуальна мобілізація суспільства є передумовою стійкості держави, консолідації громадян та ефективного відновлення.

Таким чином, проблема ролі культурного та інтелектуального потенціалу в розвитку держави постає не лише як гуманітарне, а й як управлінське завдання, що потребує комплексного теоретичного обґрунтування і практичного впровадження в систему стратегічного державного управління України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий дискурс щодо ролі культурного та інтелектуального потенціалу в розвитку держави сформувався на перетині культурології, економіки знань, соціології, публічної політики та безпекознавства. У працях провідних учених простежується міждисциплінарний підхід, що поєднує культурологічний, економічний і державноуправлінський аспекти. Вагомий внесок у розроблення теоретичних засад інтелектуального капіталу зробили В. Базилевич і О. Лукашова [1], які розглядають його як інтегральний результат інтелектуальної діяльності суспільства, здатний забезпечувати економічне зростання та підвищення конкурентоспроможності держави. Науковці наголошують, що розвиток інтелектуального потенціалу потребує активної участі держави через удосконалення механізмів фінансування освіти, науки й культури, оскільки саме ці сфери формують осердя людського капіталу. Автори акцентують увагу на тому, що сучасна держава має забезпечувати не лише створення знань, а й умови для їх практичного застосування в інноваційній економіці.

Схожу позицію висловлює А. Битий [2], який розкриває інтелектуальний капітал як провідний складник соціально-економічного потенціалу держави. Дослідник робить висновок, що в умовах глобальної конкуренції головним ресурсом стають не матеріальні активи, а знання,

творчість, професіоналізм і культурні цінності громадян. Учений пропонує створення на державному рівні системи індикаторів, які б дозволили оцінювати рівень розвитку інтелектуального капіталу та його вплив на ефективність державного управління.

Державотворчий вимір гуманітарного потенціалу детально розкриває О. Копієвська [3], яка інтерпретує культурний капітал як невід'ємний компонент сучасної держави. Науковиця розглядає культуру як чинник соціальної згуртованості, морального розвитку та формування національної ідентичності. На її думку, культурний потенціал сприяє стабільності інституцій та посиленню авторитету держави в міжнародному середовищі. Авторка обґрунтовує потребу державної підтримки культурних інституцій як елементів управлінської інфраструктури.

Безпековий аспект культурно-інтелектуального потенціалу висвітлено в працях О. Бутніка-Сіверського [4], який розвиває концепцію національної інтелектуальної безпеки. Учений стверджує, що захист інтелектуальної власності, підтримка наукових й освітніх установ, розвиток креативних індустрій є важливими передумовами державного суверенітету. У дослідженні В. Малімона [5] культурна безпека визначається як фундаментальний складник національної безпеки та сталого розвитку. Автор наголошує, що сучасні виклики вимагають формування ефективної культурної політики, спрямованої на збереження ідентичності, духовного надбання та історичної пам'яті. Своєрідний синтез гуманітарного й управлінського підходів простежується в працях З. Варналія, Т. Васильціва та О. Левицької [6], які аналізують проблему збереження інтелектуального капіталу через призму міграційної безпеки. Науковці зазначають, що інтелектуальна еміграція є серйозним викликом для державного розвитку, оскільки призводить до втрати освіченого трудового потенціалу та зниження інноваційної спроможності економіки. Автори пропонують державну політику стимулювання повернення та

залучення кваліфікованих кадрів, а також підтримку наукової мобільності в межах міжнародного партнерства.

Отже, у сучасній науковій літературі простежується консенсус щодо того, що культурний та інтелектуальний потенціал є основою державного розвитку, національної безпеки та суспільної стійкості. Учені зазначають, що ефективне використання цього потенціалу потребує інтегрованої державної політики, спрямованої на підтримку освіти, науки, культури, кадрового розвитку та інноваційної діяльності. Водночас наголошується на потребі переходу від декларативних засад до практичних механізмів реалізації, що включають індикативне планування, міжвідомчу координацію та створення інституційного середовища для розвитку національного культурно-інтелектуального ресурсу.

Метою статті є наукове обґрунтування ролі культурного та інтелектуального потенціалу як системоутворювальних чинників розвитку сучасної держави, а також визначення напрямків удосконалення державної політики у сфері формування, збереження та ефективного використання гуманітарного ресурсу.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сучасної держави визначається рівнем використання її культурного та інтелектуального потенціалу як стратегічних ресурсів публічної політики. Згідно із Законом України «Про національну безпеку України» [7], до основних напрямків державної політики у сфері безпеки віднесено розвиток людського, наукового й освітнього потенціалу, що безпосередньо пов'язано з формуванням інтелектуального ресурсу держави. Законодавче закріплення орієнтації на *«забезпечення сталого розвитку суспільства, захисту його культурних цінностей та духовної спадщини»* свідчить про визнання культурної сфери елементом національної безпеки, а не лише соціальної політики.

Отже, у державному управлінні гуманітарний складник набуває стратегічного характеру, визначаючи вектор суспільної модернізації та стійкості політичної системи.

Розбудова держави знань, передбачено також у Стратегії національної безпеки України «Безпека людини — безпека країни» (Указ Президента № 392/2020) [8], передбачає формування умов для розвитку національного інтелектуального потенціалу, підтримку культурного розмаїття й інноваційної економіки. З огляду на положення Стратегії розвитку культури на 2025–2030 роки, культурний та інтелектуальний потенціал визначаються не лише як чинники духовного відтворення, а і як основа економічного зростання, демократії й національної ідентичності [9].

Таким чином, сучасна держава має забезпечити цілісну систему управління гуманітарним розвитком від освіти та науки до захисту інтелектуальної власності й культурної спадщини, що дозволить перетворити знання, творчість і культурні цінності на рушійну силу державної модернізації та її міжнародної конкурентоспроможності.

У сучасному науковому дискурсі категорії «*культурний капітал*», «*інтелектуальний капітал*», «*національна безпека*» та «*державна безпекова політика*» розглядаються як взаємопов'язані концепти, що визначають стійкість і поступ держави в умовах глобальної турбулентності. Вони формують методологічне осердя сучасної науки державного управління, оскільки дають змогу осмислити гуманітарно-інтелектуальний вимір державної спроможності, що охоплює культурні, освітні, наукові, інформаційні та ціннісні складники розвитку.

Поняття «*культурний капітал*» набуло широкого тлумачення в працях українських дослідників А. Кудінової, А. Ручки, Л. Скокової, О. Копієвської, С. Янковського, Г. Товканець та інших. У контексті публічного управління воно означає не лише сукупність духовних і

матеріальних надбань, а й соціально значущий ресурс, що забезпечує відтворення національної ідентичності, моральних орієнтирів і суспільної згуртованості [3]. А. Кудінова вважає, що культурний капітал є системним чинником економічного розвитку, оскільки через поведінкові практики він впливає на ефективність суспільних процесів [10, с. 9].

Категорія *«інтелектуальний капітал»* розвивається в працях В. Базилевича, О. Лукашової, Т. Гусаковської, О. Шимченко, О. Гудзь, А. Прядки, В. Дмитрука та інших учених. Вони розглядають інтелектуальний капітал як інтегральну систему знань, компетентностей і творчих здібностей, що утворюють базу для інноваційного розвитку та ефективного управління [1]. В. Базилевич і О. Лукашова визначають його як основу відтворення економічного потенціалу держави, наголошуючи, що неперервне нагромадження знань є рушійною силою постіндустріальної модернізації [1, с. 30].

Культурний капітал, у нашому розумінні — це структурований духовно-ціннісний ресурс суспільства, що включає знання, традиції, моральні норми, культурні практики, символи та форми колективної пам'яті, які забезпечують тяглість розвитку держави, її соціальну інтегрованість і здатність до відтворення ідентичності. Він постає чинником соціальної довіри, морально-нормативного регулювання та гуманітарного впливу держави на суспільство. Культурний капітал у цьому сенсі не лише віддзеркалює духовну зрілість нації, але й формує основу політичної легітимності, оскільки через культуру держава конструює наративи національної єдності, патріотизму та ціннісної безпеки.

Інтелектуальний капітал, на нашу думку, — це інтегрована система знань, компетентностей, творчих і наукових здобутків, технологій та управлінських практик, що забезпечують інституційну й економічну спроможність держави. Його структура охоплює людський, організаційний та інноваційний компоненти, які взаємодіють у межах освітнього,

наукового й управлінського простору. Інтелектуальний капітал є не лише джерелом технологічного прогресу, а й основою інтелектуальної безпеки, тобто здатності держави захищати, розвивати та відтворювати власний потенціал знань і компетенцій. Саме через механізми публічного управління інтелектуальний капітал перетворюється на ресурс державного розвитку, забезпечуючи ефективність стратегічних рішень, цифрову трансформацію, наукові інновації та розвиток кадрового потенціалу.

Таким чином, наукове бачення цих понять полягає в тому, що культурний й інтелектуальний капітал становлять взаємодоповнювальні компоненти гуманітарної сили держави. Культурний капітал формує ціннісну основу суспільного буття, тоді як інтелектуальний забезпечує його практичну реалізацію через знання, технології та управління. Їх поєднання створює передумови для становлення «*держави інтелекту і культури*» системи, у якій духовно-культурний розвиток та інтелектуальні інновації визначають стратегічний вектор національного поступу та безпекової стійкості.

У вітчизняних реаліях еволюція уявлень про знання як економічний та управлінський ресурс відбувалася з відчутним історико-правовим інерційним ефектом. Радянська парадигма, що ґрунтувалася на пріоритеті колективної власності та адміністративно-командних механізмах розподілу результатів творчої праці, системно виключала приватне право на інтелектуальну власність і, по суті, не визнавала знання як капітал, що може належати індивіду чи організації. За таких умов знаннєві активи функціонували радше як інструмент централізованого управління, а не як автономний чинник зростання та безпеки. Лише з початку 2000-х років в українському науковому дискурсі почалося послідовне оформлення концепції інтелектуального капіталу як самостійної категорії державного управління, розвитку та національної безпеки. Водночас сам процес переходу до системного менеджменту знаннєвими ресурсами з

урахуванням цифровізації, глобальної конкуренції, інформаційної безпеки, залишається незавершеним і потребує інституційного закріплення. Показово, що В. Базилевич та О. Лукашова ще на початку дискусії наголосили потребу *«створити передумови для швидкої трансформації акумульованого в Україні інтелектуального потенціалу в інтелектуальний капітал»*, що можливе *«лише за стимулювальної політики держави, орієнтованої на формування інституційно-організаційного забезпечення інтелектуальної діяльності»* [1, с. 30].

Конкурентоспроможність держави визначається не лише технологічними інноваціями, а й спроможністю продукувати, поширювати та адаптувати культурні смисли, що формують довіру, солідарність і легітимність інститутів. В українському суспільстві поступове усвідомлення цієї єдності відчутно прискорилося після 2014 року під впливом гібридної агресії, що поєднала військові, інформаційні та ціннісні інтервенції.

Отже, гуманітарні ресурси почали мислитися як інструменти *«м'якої сили»* і водночас, як чинники стійкості державності, ідентичності та інформаційного суверенітету, що висунуло на перший план потребу державної політики, яка не просто підтримує освіту, науку й культуру, а інтегрує їх у безпекову парадигму, надаючи культурному та інтелектуальному капіталам статус системоутворювальних параметрів стратегічного планування.

У категоріях публічного управління внутрішня архітектоніка культурного капіталу доцільно аналізується в трьох взаємопов'язаних вимірах — інституційному, ціннісно-нормативному та символічному.

Інституційний вимір охоплює мережу органів й організацій (від центральних міністерств до місцевих комунальних установ та освітніх центрів), що формують і реалізують культурну політику. Ціннісно-нормативний визначає межі політичної легітимності та соціальної довіри,

задаючи ідентифікаційні орієнтири співжиття. Символічний включає колективні наративи, культурну пам'ять та естетичні взірці, що «вмонтовані» в політико-правовий простір і забезпечують тяглість та смислову єдність спільноти. Саме така структурованість, за висновком Д. Локтіонової та М. Радзіцької, зумовлює здатність держави підтримувати сталу культурну траєкторію розвитку та ефективно реагувати на інформаційно-культурні виклики сучасності [11, с. 52].

Структура інтелектуального капіталу, перетинаючись із культурним у гуманітарному середовищі, має власну управлінсько-організаційну логіку. У науковому дискурсі усталився поділ на людський, структурний (організаційний) і споживчий (клієнтський) компоненти. У державному секторі людський капітал означає якість кадрового корпусу — освіченість, інноваційність, управлінську компетентність і здатність до стратегічного мислення; структурний — нормативно-процедурні засади, управлінські протоколи, цифрові та інформаційні системи, що зберігають і транслюють знання; споживчий — якість взаємодії з громадянами, довіру до інституцій, професійний діалог з експертним середовищем. Саме така тріада забезпечує перетворення знань на дієздатну інституційну спроможність. У ширшій перспективі інтелектуальний капітал надає державі когнітивну спроможність — розпізнавати загрози, моделювати сценарії, ухвалювати обґрунтовані рішення, тобто формує підвалини управлінської раціональності [12, с. 19].

Культурний капітал у цій системі виконує роль «м'якої рамки» легітимації та солідаризації: здатність влади діяти відповідно до символічних очікувань суспільства, підтримувати та транслювати національний наратив ідентичності є критичною для довіри та підтримки публічної політики. Як слушно наголошено в аналітичних оцінках українських дослідників культури й державного управління, публічне фінансування культурної сфери має не лише прикладну віддачу, а й

репутаційний ефект, воно сигналізує суспільству про ціннісні пріоритети держави та підсилює її авторитет [13, с. 12]. У синтезі з інтелектуальним капіталом формується стратегічна компетентність держави — здатність не лише реагувати, а й випереджати виклики, проєктувати майбутнє й об'єднувати різні групи довкола спільного смислового простору. Недостатність будь-якого з капіталів породжує дисбаланси — від делегітимації до фрагментації управлінського простору.

Таке бачення узгоджується з сучасним розумінням суб'єктності держави у XXI столітті: інтелектуальний капітал постає головним індикатором її конкурентоспроможності, тоді як культурний — маркером впливовості та стійкості до зовнішніх маніпулятивних впливів. Практичний вимір цієї парадигми перехід до «розумного врядування» (*smart governance*), де знання, інновації, культурна чутливість і соціальна інклюзивність стають базовими параметрами публічної політики. Відповідно — стратегічні пріоритети у сфері інтелектуального капіталу мають синхронізувати національні інтереси, ідентичність і ціннісно-інформаційний простір, а стратегічне управління правами інтелектуальної власності — бути однією із провідних цілей сучасної державної політики, що демонструють практики інноваційних економік [14, с. 83].

Отже, для України — держави, що розвивається в умовах тривалих безпекових викликів і глибокої соціокультурної трансформації, інтеграція культурного та інтелектуального капіталів до контуру національної безпеки та системи публічного управління є не факультативною опцією, а вимогою стійкого розвитку. Лише за наявності послідовної інституційної політики можлива повноцінна трансформація нагромадженого інтелектуального потенціалу в дієвий інтелектуальний капітал, а культурного — у довготривалий ресурс легітимності, солідарності й міжнародної суб'єктності держави.

Зазначимо, що роль культурного та інтелектуального капіталу в умовах війни в Україні має важливе значення для забезпечення національної стійкості, державної суб'єктності та відновлення соціально-економічного потенціалу країни. Війна радикально змінила розуміння функцій культури і знань, вони перетворилися з гуманітарних сфер на стратегічні ресурси виживання держави. Культурний капітал виконує роль основи колективної ідентичності, джерела суспільної єдності й морального опору. Він формує духовну мобілізацію населення, сприяє згуртуванню громади навколо державних цілей, зміцнює почуття приналежності до нації. Символи, мова, традиції, історична пам'ять, національна культура, постає не лише як прояв культурної самобутності, а як засіб консолідації суспільства під час екзистенційної загрози. Втрата культурних пам'яток, архівів, бібліотек, музеїв є не лише гуманітарною катастрофою, а актом знищення частини національної пам'яті та культурного капіталу держави, що безпосередньо підриває її безпековий потенціал.

Попри це, український культурний простір демонструє феноменальну здатність до самовідтворення навіть у надскладних умовах. Розвиваються нові форми культурної дипломатії, виникають мобільні ініціативи зі збереження та оцифрування культурної спадщини, розширюється міжнародна співпраця з ЮНЕСКО та Європейським Союзом щодо захисту культурних ресурсів. Культура стала не лише засобом відновлення історичної справедливості, а й зброєю в боротьбі за інформаційний простір, оскільки російська агресія супроводжується не лише фізичним, а й ціннісним і семантичним знищенням.

Отже, культурний капітал виконує функцію інформаційного щита, забезпечуючи стійкість суспільства до дезінформації, пропаганди та психологічного тиску. Кожна культурна подія, мистецький проєкт чи освітня ініціатива в умовах війни — це не лише прояв творчості, а й форма спротиву, інструмент формування моральної сили нації.

Саме завдяки людському, науковому й освітньому потенціалу держава зберігає здатність діяти, прогнозувати ризики, адаптувати управлінські механізми до нових викликів. Українські науковці, інженери, освітяни, аналітики продовжують роботу в умовах бойових дій, демонструючи гнучкість та інноваційність. Наукові відкриття, освітні ініціативи, технологічні стартапи перетворюються на доказ стійкості нації, на здатність мислити і творити навіть під час війни.

Водночас, війна виявила й значні проблеми у сфері збереження та розвитку інтелектуального потенціалу. Масова еміграція висококваліфікованих фахівців, руйнування університетської та наукової інфраструктури, скорочення фінансування досліджень і культурних програм створюють ризики для відтворення людського капіталу. Додатковим викликом стає психологічне вигорання освітян, науковців, митців, що працюють в умовах постійної небезпеки, що свідчить про потребу розроблення спеціальних державних програм підтримки інтелектуальної еліти — грантів, пільгових умов для дослідницької діяльності, створення безпечних освітніх хабів у регіонах.

В умовах війни особливого значення набуває взаємодія культурного й інтелектуального капіталів. Їх синергія формує основу сучасної гуманітарної безпеки. Культурний капітал забезпечує національну ідентичність, створює ціннісну мотивацію для громадян, тоді як інтелектуальний, забезпечує практичну здатність держави до інновацій, раціонального управління та повоєнного відновлення. Їх поєднання формує той соціальний ресурс, який робить можливим стале функціонування держави навіть за умов тотального тиску. На рівні державного управління це означає потребу у формуванні політик, що одночасно підтримують культуру, освіту, науку, інформаційну безпеку та комунікацію.

Перспективним напрямком державної політики має стати інституціоналізація культурного й інтелектуального капіталу у стратегіях національної безпеки та відбудови. Зокрема, доцільно передбачити відновлення культурних об'єктів як пріоритетну частину повоєнних програм, створення фондів підтримки культурних і наукових ініціатив, розвиток креативних індустрій. У сфері освіти важливо посилити цифровізацію, забезпечити відкритий доступ до знань і розвиток STEM-освіти. Держава має стимулювати повернення наукових і культурних кадрів, що працюють за кордоном, через програми реінтеграції, підтримку стартапів, культурних резиденцій і грантів.

На окрему увагу заслуговує питання охорони культурної спадщини. Потрібно системно документувати воєнні злочини проти культурних об'єктів, створювати цифрові архіви, залучати міжнародні механізми захисту, зокрема співпрацю з ЮНЕСКО, ЄС, ICOMOS. Відновлення зруйнованих об'єктів культури повинно стати не лише питанням реставрації, а й відродження національної ідентичності. Так само відновлення наукових установ й університетів має супроводжуватись інвестиціями в людський потенціал — молодих науковців, викладачів, дослідників.

Отже, в умовах війни культурний та інтелектуальний капітали виконують системоутворювальну функцію: вони є одночасно засобом виживання, об'єднання та стратегічного розвитку. Без розвитку культури, науки й освіти неможливо забезпечити ані безпеку, ані економічну відбудову, ані міжнародну суб'єктність. Саме тому формування політики інтеграції культурного та інтелектуального потенціалу в усі рівні державного управління має стати одним із ключових пріоритетів повоєнного розвитку України як держави, що не лише бореться за територію, а й за своє інтелектуально-культурне майбутнє.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що культурний й інтелектуальний потенціал постають системоутворювальними ресурсами сучасного державотворення, від яких безпосередньо залежить гуманітарна, економічна та безпекова спроможність держави. У процесі суспільної модернізації саме ці ресурси формують підвалини стійкості політичної системи, суспільної довіри до публічної влади, інноваційного розвитку господарства та ціннісної інтегрованості громадян.

Культурний капітал, акумулюючи духовні, моральні й символічні орієнтири, виконує консолідаційну функцію: забезпечує відтворення національної ідентичності, підтримує моральну єдність суспільства та зміцнює соціальну згуртованість. Інтелектуальний капітал, своєю чергою, становить пізнавально-технологічний ресурс державної дієздатності: він визначає можливості формування обґрунтованих управлінських рішень, розвитку наукових знань, запровадження нововведень і вироблення стратегічних орієнтирів. Взаємодія культурного й інтелектуального складників створює основу держави знань і культури, у межах якої знання, цінності та творчий потенціал набувають ролі провідних чинників національної конкурентоздатності.

В умовах війни зазначені ресурси набувають подвійного функціонального навантаження — оборонного та відновного. Культурний капітал підтримує збереження ідентичності, сприяє моральній мобілізації та суспільній консолідації. Інтелектуальний потенціал забезпечує здатність держави до адаптації, передбачення загроз, технологічного оновлення та відновлення управлінської результативності. Їх поєднання формує підґрунтя гуманітарної безпеки й інформаційної стійкості, зменшуючи вразливість суспільства до деструктивних впливів і підвищуючи здатність держави діяти у тривалих кризових режимах.

Отримані результати підтверджують, що поступ держави неможливий без цілеспрямованого включення культурного та інтелектуального капіталів до стратегій національної безпеки, відбудови та модернізації. Саме ці ресурси трансформують духовний і науковий потенціал у практичний управлінський інструментарій, що забезпечує життєздатність держави в кризових обставинах і зміцнює її суб'єктність у міжнародному середовищі.

Водночас ідентифіковано низку чинників, що стримують ефективно використання культурного та інтелектуального потенціалу України: несистемність гуманітарної політики, недостатність фінансового забезпечення культури, освіти й науки, руйнування культурної та освітньої інфраструктури внаслідок бойових дій, міграція висококваліфікованих фахівців, а також обмеженість механізмів упровадження та господарського використання результатів інтелектуальної діяльності. Зазначене актуалізує потребу в посиленні інституційної спроможності органів публічного управління у сфері гуманітарного розвитку та формуванні цілісної системи управління знаннями ресурсами держави.

Перспективи подальших досліджень. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на формування прикладних моделей, що забезпечують системне включення культурного й інтелектуального капіталу до державної політики безпеки та розвитку. Перспективним видається аналіз механізмів упорядкування й закріплення гуманітарного потенціалу в контурі стратегічного планування, а також розроблення національної системи показників для вимірювання культурного та інтелектуального капіталу як складників сталого поступу. Водночас, зростає потреба в міждисциплінарних розвідках, що синтезують економічні, управлінські, культурологічні та соціологічні підходи задля вироблення цілісної методології публічного управління гуманітарними ресурсами.

Окремого фахового зосередження потребує вивчення державних і регіональних механізмів підтримки інтелектуальної діяльності, інноваційної освіти та творчих індустрій у післявоєнний період з урахуванням завдань відновлення людського капіталу, модернізації інфраструктури та стимулювання нововведень. Важливим напрямком постає також оцінювання результативності міжнародної взаємодії України у сферах культурної дипломатії, цифрового поширення знань, охорони прав інтелектуальної власності й збереження культурної спадщини.

Перспективне поле дальших досліджень охоплює й концептуалізацію «інтелектуально-культурної безпеки» як нової парадигми гуманітарного розвитку, у межах якої науково-технологічний поступ поєднується з духовно-ціннісним оновленням суспільства та зміцненням соціальної згуртованості.

Отже, поглиблений аналіз ролі культурного та інтелектуального потенціалу в структурі державного управління має не лише теоретичну, а й прикладну значущість: він здатний стати підґрунтям для формування результативної публічної політики, орієнтованої на знання, культуру та підвищення стійкості Української держави в ширшому міжнародному контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В. Д., Лукашова О. П. Сутність та особливості відтворення інтелектуального капіталу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 28 (1). С. 25–31.

2. Битий А. В. Сутність інтелектуального капіталу в сучасних умовах. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. № 2 (1). С. 26–29.

3. Копієвська О. Р. Культурний капітал як компонента сучасної держави. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2016. № 1. С. 17–21.
4. Бутнік-Сіверський О. Б. Методологічні засади нової парадигми розвитку теорії національної інтелектуальної безпеки. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. № 4. С. 40–51.
5. Малімон В. І. Культурна безпека як важлива складова сталого розвитку та національної безпеки. *Молодий вчений*. 2019. № 5 (2). С. 308–311.
6. Варналій З. С., Васильців Т. Г., Левицька О. О. Міграційна безпека держави як основа збереження і розвитку інтелектуального капіталу економіки України. *Економіка України*. 2022. № 9. С. 3–20.
7. Про національну безпеку України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
9. Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2025-p#Text>.
10. Кудінова А. Культурний капітал : соціально-економічний аналіз. *Україна : аспекти праці*. 2010. № 8. С. 8–12.
11. Кондрашова-Діденко В. І., Діденко Л. В. Культурний капітал : природа, зміст і структура. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*. 2012. Вип. 19. С. 21–30.

12. Богданенко А. І. Модернізація державного управління з використанням та розвитком інтелектуального потенціалу населення України. *Експерт : парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 5 (11). С. 185–191.

13. Здіорук С. І., Литвиненко О. М., Розумна О. П. Культурна політика України : національна модель у європейському контексті : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2012. 64 с.

14. Шестаковська Т. Л., Яровой Т. С. Управління інтелектуальним капіталом країни : світовий досвід та вітчизняні реалії. *Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка*. 2020. Вип. 3. С. 81–88.

REFERENCES

1. Bazylevych V. D. & Lukashova O. P. (2019). Sutnist ta osoblyvosti vidtvorennia intelektualnoho kapitalu v Ukraini [The essence and peculiarities of intellectual capital reproduction in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo* – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series : International Economic Relations and World Economy, 28 (1), 25–31. [in Ukrainian]

2. Bytyi A. V. (2017). Sutnist intelektualnoho kapitalu v suchasnykh umovakh [The essence of intellectual capital in modern conditions]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky* – Bulletin of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences, 2 (1), 26–29. [in Ukrainian]

3. Koptievska O. R. (2016). Kulturnyi kapital yak komponenta suchasnoi derzhavy [Cultural capital as a component of the modern state]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv* – Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Management, 1, 17–21. [in Ukrainian]

4. Butnik-Siverskyi O. B. (2022). Metodolohichni zasady novoi paradyhmy rozvytku teorii natsionalnoi intelektualnoi bezpeky [Methodological

foundations of a new paradigm for the development of national intellectual security theory]. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti* – Theory and practice of intellectual property, 4, 40–51. [in Ukrainian]

5. Malimon V. I. (2019). Kulturna bezpeka yak vazhlyva skladova staloho rozvytku ta natsionalnoi bezpeky [Cultural security as an important component of sustainable development and national security]. *Molodyi vchenyi* – Young scientist, 5 (2), 308–311. [in Ukrainian]

6. Varnalii Z. S., Vasylytsiv T. H. & Levytska O. O. (2022). Migrantsiina bezpeka derzhavy yak osnova zberezhennia i rozvytku intelektualnoho kapitalu ekonomiky Ukrainy [Migration security of the state as the basis for the preservation and development of the intellectual capital of Ukraine's economy]. *Ekonomika Ukrainy* – Economy of Ukraine, 9, 3–20. [in Ukrainian]

7. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy [On the national security of Ukraine]. (2018). Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. [in Ukrainian]

8. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» [On the decision of the National Security and Defence Council of Ukraine dated 14 September 2020 «On the National Security Strategy of Ukraine»]. (2020). Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>. [in Ukrainian]

9. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku kultury v Ukraini na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2025–2027 rokakh [On the approval of the Strategy for the Development of Culture in Ukraine for the period up to 2030 and the approval of the operational plan of measures for its implementation in 2025–2027]. (2025). Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2025-p#Text>. [in Ukrainian]

10. Kudinova A. (2010). Kulturnyi kapital : sotsialno-ekonomichnyi analiz [Cultural capital : socio-economic analysis]. *Ukraina : aspekty pratsi – Ukraine : aspects of labour*, 8, 8–12. [in Ukrainian]

11. Kondrashova-Didenko V. I. & Didenko L. V. (2012). Kulturnyi kapital: pryroda, zmist i struktura [Cultural capital : nature, content and structure]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Serii 18 : Ekonomika i pravo – Scientific journal of the M. P. Dragomanov National Pedagogical University. Series 18 : Economics and Law*, 19, 21–30. [in Ukrainian]

12. Bohdanenko A. I. (2020). Modernizatsiia derzhavnoho upravlinnia z vykorystanniam ta rozvytkom intelektualnoho potentsialu naseleattia Ukrainy [Modernisation of public administration through the use and development of the intellectual potential of Ukraine's population]. *Ekspert : paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia – Expert : Paradigms of Legal Sciences and Public Administration*, 5 (11), 185–191. [in Ukrainian]

13. Zdioruk S. I., Lytvynenko O. M. & Rozumna O. P. (2012). Kulturna polityka Ukrainy : natsionalna model u yevropeiskomu konteksti : Analitychna dopovid [Cultural policy of Ukraine : national model in the European context : analytical report]. Kyiv : NISD. [in Ukrainian]

14. Shestakovska T. L. & Yarovy T. S. (2020). Upravlinnia intelektualnym kapitalom krainy : svitovyi dosvid ta vitchyzniani realii [Managing a country's intellectual capital : global experience and domestic realities]. *Vcheni zapysky universytetu «KROK». Serii : Ekonomika – Scientific notes of KROK University. Series : Economics*, 3, 81–88. [in Ukrainian]